

RELATIVNÍ NEÚČINNOST

MARTIN LEBEDA

Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Česká republika

Abstract in original language

Relativní neúčinnost není novým institutem soukromého práva. Tento institut je v praxi již využíván např. v insolvenčním zákoně. V občanském zákoníku je znám pod názvem odporovatelnost. Nový termín by měl blíže vystihnout tento institut, kdy neúčinnost je termínem využívaným v hmotném právu a odporovatelnost v právu procesním. Vzhledem k novému pojetí neplatnosti se sice jedná o doplňkový institut, ale institut pro praxi důležitý a potřebný.

Key words in original language

Relativní neúčinnost, odporovatelnost, občanský zákoník

Abstract

Relative ineffectiveness is not a new institute of private law. This institute has been used in praxis, for example in the Insolvency Act. The Civil Code operates with the same institute using a different term - objectionability. This new term should specify better the essence of institute. Ineffectiveness is the term used in substantive law, however objectionability is the term applied in procedural law. Although from the point of view of a new conception of invalidity it is only the additional institute, it is very important and useful in praxis.

Key words

Relative ineffectiveness, objectionability, Civil Code

Právní úprava neplatnosti je v novém občanském zákoníku pojata poměrně široce, přesto si ale s pouhou neplatností není možné v běžné právní praxi vystačit. I z tohoto důvodu nový občanský zákoník obsahuje staronový institut relativní neúčinnosti. Tento institut, vzhledem k diskontinuitě, na které je nový občanský zákoník postaven, se zdá býti novým institutem, ale není tomu tak. Z pohledu nynějšího občanského zákoníku se jedná o institut odporovatelnosti, byť rozšířený.

Při pohledu do české právní historie se tento institut objevuje v podobném rozsahu například v čl. III zák. č. 64/1931 Sb. (odpůrčí řád), při pohledu dále do české historie také v č. III Císařského nařízení 337/1914 (Řád odpůrčí). Při srovnání rozsahu právní úpravy si lze povšimnout, že právní úprava relativní neúčinnosti je podobná spíše oběma zmíněným odpůrčím řádům, než po nich nastoupivší právní úpravě obsažené v zák. č. 141/1950 Sb., která z odpůrčího řádu mimo jiné také čerpala, a nynější právní úpravě v zák. č. 40/1964 Sb. Občanský zákoník. Taktéž při obsahovém porovnání zmíněných právních předpisů dospějeme k podobnému závěru. Lze tedy říci, že nový občanský zákoník vychází svým rozsahem i obsahem především

z prvorepublikové právní úpravy, nejvíce z odpůrčího řádu v zákoně č. 64/1931 Sb. a zároveň je více než patrná jeho diskontinuita s nynějším občanským zákoníkem.

Vrátíme-li se zpět k odpůrčímu řádu, nelze si nevšimnout, že tento je obsažen již v zákoně č. 64/1931 Sb., „kterým se vydávají řády konkursní, vyrovnací a odpůrčí“. Je zde možné nalézt určitou paralelu s právem konkursním, resp. dnes insolvenčním. Insolvenční zákon neúčinnost právních úkonů taktéž obsahuje, avšak tato je speciální k občanskoprávní úpravě. Specialitu lze očekávat i po nástupu účinnosti nového občanského zákoníku. Pozitivně lze hodnotit zejména sjednocení pojmu neúčinnost v insolvenčním zákoně a v novém občanském zákoníku.

Na hmotněprávní úpravu neúčinnosti v občanském zákoníku navazuje procesněprávní úprava v zák. č. 99/1963 Sb. Občanský soudní řád, konkrétně se jedná o odpůrčí žalobu. Rozlišení mezi pojmy je vhodné. Neúčinnost je hmotněprávním institutem a odporovatelnost institutem procesněprávním. Stejně rozlišení je obsaženo i v odst. 2 § 235 insolvenčního zákona a v odst. 2 § 589 NOZ.

Relativní neúčinnost je v NOZ upravena v Hlavě V, díl 1, oddíl 7, konkrétně se jedná o ustanovení § 589 až § 599. Věřitel má právo domáhat se soudně neúčinnosti právního jednání dlužníka vůči věřiteli v případě, že právní jednání dlužníka zkracuje uspokojení vykonatelné pohledávky věřitele. Podstatné je, že neúčinnost právního jednání může být vyslovena pouze vůči tomuto věřiteli. Rozdíl mezi neúčinností a neplatností lze mimo jiné spatřovat také v tom, že neplatnost působí vůči všem, kdežto neúčinnost pouze vůči jí dovolávajícímu se věřiteli. Neúčinné právní jednání však zůstává i nadále platné. Na tomto místě je třeba zmínit také to, že neplatné právní jednání vzhledem ke svým účinkům nelze prohlásit za neúčinné. I z tohoto důvodu je příhodné umístění oddílu o neúčinnosti až za oddíl neplatnosti právních jednání.

Věřitel se může neúčinnosti právního jednání (dle § 592 i opomenutí), kterým byl zkrácen, dle ustanovení § 590 dovolat ve lhůtě pěti let u úmyslného jednání dlužníka zkrátit věřitele, pokud byl tento úmysl druhé straně znám. Ve lhůtě dvou let se může dovolat, musel-li být druhé straně znám takovýto úmysl dlužníka, nebo pokud k tomuto jednání došlo mezi dlužníkem a osobou jemu blízkou, nebo pokud bylo učiněno ve prospěch této osoby, s výjimkou případu, kdy druhé straně v době, kdy se právní jednání stalo, dlužníkův úmysl zkrátit věřitele znám nebyl a ani znám být nemusel. V jednoleté lhůtě se věřitel může dovolat neúčinnosti uzavřené kupní nebo směnné smlouvy, musela-li druhá strana poznat v dlužníkově jednání mrhání majetkem.

Nová právní úprava však postrádá pro právní praxi velmi důležité ustanovení týkající se šancí věřitele v soudním sporu uspět. V těchto sporech bývá problém s unesením důkazního břemene na straně věřitele. Věřitel jakožto žalobce je povinen tvrdit a zejména dokázat rozhodné skutečnosti. V tomto případě se bude jednat o prokázání

vědomosti třetí osoby právním jednáním zkrátit věřitele, respektive objektivní nutnosti této osoby o tomto vědět, případně toto objektivně poznat. Výše uvedené však platí s výjimkou osoby blízké, kde je břemeno tvrzení a důkazní na této osobě, kdy tato osoba tvrdí a prokazuje, že jí tento úmysl znám nebyl a ani znám být nemusel. V této souvislosti je na zvážení zavedení objektivních kritérií, respektive vyvratitelné právní domněnky, pro určení, kdy druhá strana musela vědět o úmyslu dlužníka zkrátit svého věřitele. Domnívám se, že takovéto ustanovení by pomohlo větší právní jistotě všech zúčastněných, zejména pak posílení práv věřitelů.

V případě bezúplatného právního jednání, typicky v případě darovací smlouvy platí, že věřitel se může neúčinnosti dovolat ve lhůtě dvou let s výjimkou jednak plnění povinnosti uložené zákonem, jednak obvyklých příležitostných darů, jednak věnování v přiměřené výši na veřejně prospěšné účely a pokud plněním bylo vyhověno mravnímu závazku nebo ohledům slušnosti. Poslední zmíněná výjimka odkazuje na jednu ze zásad nového občanského zákoníku.

Lhůtu věřitele dovolat se neúčinnosti právního jednání je možné označit za lhůtu prekluzivní, kdy včasným nedovoláním se relativní neúčinnosti toto právo zaniká.

Věřitel však nemusí čekat až do doby, než se jeho pohledávka stane vykonatelnou, dle § 593 má možnost vyhradit si právo dovolat se neúčinnosti a to tak, že svou výhradu prostřednictvím notáře, exekutora nebo soudu oznámí osobě, vůči které se neúčinnosti může dovolat. V takovém případě věřiteli až do doby, než se pohledávka stane vykonatelnou, lhůta neběží.

Osobou, vůči které se lze dovolat relativní neúčinnosti, je ten, kdo s dlužníkem právně jednal, kdo z takového jednání přímo nabyl prospěch, jeho dědic, právní nástupce právnické osoby při přeměně, pokud nabyl její jmění. Vůči jinému právnímu nástupci je možné se neúčinnosti dovolat jen pokud tento musel vědět o okolnostech, pro které by se věřitel neúčinnosti mohl dovolávat, nebo pokud tento nástupce nabyl právo bezúplatně, nebo pokud se jednalo o osobu blízkou s výjimkou, kdy tato osoba nemusela vědět o okolnostech, pro které by se věřitel mohl neúčinnosti dovolat.

Právo na uspokojení pohledávky věřitele se vztahuje i na to, co neúčinným jednáním z majetku dlužníka ušlo, případně na odpovídající náhradu ušlého. Typicky se bude jednat o přírůstky. Existuje však výjimka a to u poctivého příjemce bezúplatného plnění, který plní v rozsahu obdrženého plnění. Nepoctivým držitelem je osoba zavázána plnit, její dědic nebo jiný všeobecný právní nástupce, pokud mu opět musely být známy okolnosti, pro které by se věřitel neúčinnosti mohl dovolat. V případě, že by došlo k nabytí práva třetí osobou, proti které se neúčinnosti dovolat nelze, může se věřitel domoci náhrady škody na osobě, proti které se mohl neúčinnosti dovolat dříve. Osoby, které jsou takto postiženy dle § 595 a § 596 se však své povinnosti mohou zprostit uspokojením pohledávky věřitele. Dále tyto osoby mohou požadovat vrácení vzájemného plnění od

dlužníka nebo splnění oživlé pohledávky. Pokud by se neúčinnosti dovolalo více věřitelů, je povinnost takovéto osoby plnit limitována souhrnem dle § 595 a § 596.

Pokud věřitel ví, že věc, které se neúčinnost týká, je zapsána ve veřejném seznamu, je oprávněn žádat uvedení poznámky v tomto seznamu o dovolání se neúčinnosti. Význam této poznámky spočívá v tom, že úspěšná odpůrčí žaloba má účinky i proti nabyvatelům věci po zapsání poznámky v seznamu.

Dnešní pojetí odporovatelnosti v § 42a občanského zákoníku je pro právní praxi nedostatečné. Pozitivně lze hodnotit snahu o zvýšení efektivnosti tohoto institutu v NOZ, byť pod názvem relativní neúčinnost. Problematická je však diskontinuita nového pojetí s dřívější právní úpravou. Domnívám se, že tento institut šlo z pohledu legislativní techniky pojmout podobně jako v insolvenčním zákoně a tím jej více přiblížit praxi.

Literature:

- Poslanecká sněmovna PČR, Vláda ČR: Důvodová zpráva - konsolidovaná verze [online]. Praha, 2012, 598 s. [cit. 2012-12-01]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/DZ_NOZ_89_%202012_Sb.pdf>
- Nový občanský zákoník, konkrétní změny [online]. Praha: Ministerstvo spravedlnosti ČR [cit. 2012-12-01]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/dedicke-pravo/konkretni-zmeny.html>
- Císařského nařízení 337/1914 ř.z., jímž se zavádí řád konkursní, řád vyrovnávací a řád odpůrčí, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 64/1931 Sb., kterým se vydávají řady konkursní, vyrovnací a odpůrčí, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 141/1950 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 40/1964 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. § 1 až 459. Komentář. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 2009, 1394s, ISBN 978-80-7400-108-6

Contact – email

martinlebeda@mail.muni.cz